

dr Marcin Rzepka
Instytut Bliskiego i Dalekiego Wschodu
Uniwersytet Jagielloński

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: **Marcin Rzepka**
2. Wykształcenie, posiadane dyplomy oraz stopnie naukowe

Studia:

2003–2008	studia doktoranckie, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Jagielloński
1998–2003	studia magisterskie, specjalność iranistyka, Instytut Filologii Orientalnej, Uniwersytet Jagielloński
1994–1999	studia magisterskie, specjalność bułgarystyka, Instytut Filologii Słowiańskiej, Uniwersytet Jagielloński

Stopnie i tytuły naukowe:

2008	doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa
2003	magister filologii orientalnej w zakresie iranistyki
1999	magister filologii słowiańskiej w zakresie bułgarystyki

3. Zatrudnienie w jednostkach naukowych

03.2019–	Uniwersytet Jagielloński, Instytut Bliskiego i Dalekiego Wschodu, adiunkt (niepełny etat) w Katedrze Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, współpraca w ramach godzin zleconych od 2013 roku
10.2008–	Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, adiunkt w Instytucie Historii
10.2006–09.2013	Uniwersytet Jagielloński, asystent w Instytucie Orientalistyki

4. Wykazanie osiągnięcia naukowego

4.1. Autor, tytuł

Marcin Rzepka, *Apostołowie nowoczesności. Protestantyzm w Iranie w okresie autorytarnej modernizacji*, Wydawnictwo LIBRON, Kraków 2019, s. 348; ISBN 978-83-66269-07-1

4.2. Omówienie osiągnięcia naukowego: cele, struktura pracy, wnioski

Monografia *Apostołowie nowoczesności. Protestantyzm w Iranie w okresie autorytarnej modernizacji* przedstawiona jako osiągnięcie naukowe stanowi rezultat prowadzonych przeze mnie badań poświęconych chrześcijaństwu w Iranie. Poszukując w pracy odpowiedzi na pytania dotyczące możliwości rozwoju protestantyzmu w tym kraju koncentruję się na uwarunkowaniach transnarodowych, narodowych i kulturowych wpływających na negocjowanie, przyjmowanie, a także modyfikowanie doktryn, idei oraz praktyk protestanckich przez Irańczyków.

Praca dotyczy protestantyzmu w okresie dwudziestolecia rządów Rezy szacha i chociaż okres ten stanowi niewielki wycinek w historii działalności protestantów w Iranie, sięgającej początków XIX wieku, pozwala jednak uchwycić specyfikę rozwoju protestantyzmu w sytuacji granicznej, wywołanej gwałtownymi przemianami społecznymi i kulturowymi, będącymi następstwem „autorytarnej modernizacji”. Autorytarne rządy irańskiego monarchy były próbą ograniczenia wpływów obcych państw oraz dążeniem do tworzenia homogenicznej irańskiej kultury narodowej. Zatem badania przejawów działalności Kościołów protestanckich oraz ich wpływu na społeczeństwo w omawianym okresie dały możliwość ukazania zarówno procesu transformacji społeczeństwa irańskiego, jak również sposobów przyswajania nowoczesności przez protestantów w Iranie – anglikanów, prezbiterian, ewangelików oraz zielonoświątkowców. Wyrażali oni zgoła odmienne postawy wobec procesów modernizacyjnych.

W pracy przyjąłem założenie, że protestantyzm w Iranie w latach panowania Rezy szacha zachował swój transnarodowy charakter, a jednocześnie zmieniał się, ewoluował, stawał się „religią narodową”. Dla wielu mieszkańców Iranu był on „religią wyboru”. Takie założenie wymagało oczywiście ukazania zmian zachodzących w samym protestantyzmie na poziomie globalnym oraz okoliczności wprowadzania protestantyzmu w irańską przestrzeń kulturową, którym towarzyszył proces iranizacji praktyk oraz – do pewnego stopnia – sposobów działania. Istotne było przy tym ukazanie zróżnicowania wewnętrznego protestantyzmu i równie silnej

dyferencjacji grup przyjmujących protestantyzm w Iranie – Asyryjczyków, Ormian, Żydów, Irańczyków. W badaniach nad działalnością protestantów w Iranie uwzględniłem szeroki kontekst historyczny związany z rozpoczęciem pracy misyjnej (sięgającej początków XIX wieku) oraz jej dynamicznym rozwojem na początku wieku XX. Kulminacyjnym etapem działań misyjnych było powstanie niezależnych i posiadających własną strukturę organizacyjną Kościołów protestanckich w Iranie. Analizujących ich historię i działalność zwróciłem szczególną uwagę na relacje między głównymi Kościołami oraz na inicjatywy zmierzające do zawarcia unii międzykościelnej, którym towarzyszyło nabywanie przez misjonarzy „misyjnej samoświadomości”, definiowanie przez nich przestrzeni współpracy oraz rywalizacji, określanie i negocjowanie nowoczesności w praktyce misyjnej.

W pracy do opisu rzeczywistości religijnej zastosowałem metodę historyczną. Nie chodziło mi jedynie o próbę „rekonstrukcji procesu historycznego”, lecz także o ukazanie powiązań, zależności oraz sposobów wytwarzania różnic i ustanawiania granic między wspólnotami oraz o nakreślenie działań zmierzających do konstruowania tożsamości protestanckiej w pozaeuropejskiej przestrzeni kulturowej. Odwołałem się zatem do kategorii wypracowanych na gruncie historii globalnej oraz transkulturowej.

Przyjmując perspektywę historyczną zdecydowałem się korzystać głównie z materiałów niepublikowanych, archiwalnych, stanowiących niezwykle cenne źródło oraz świadectwo konstruowania protestantyzmu w Iranie. Znaczna część wykorzystanych materiałów nie była dotąd uwzględniana w badaniach poświęconych protestantyzmowi (a szerzej chrześcijaństwu) w Iranie. Dotyczy to przede wszystkim materiałów poświęconych działalności misjonarzy zielonoświątkowych w Iranie. Dokumenty pozwalające odtworzyć charakter prowadzonych przez nich działań znajdują się w instytucji noszącej nazwę Flower Pentecostal Heritage Center, będącej archiwum oraz centrum badań historycznych Assemblies of God, która ma siedzibę w Springfield w stanie Missouri. Podobnie materiały dotyczące misji wśród Kurdów prowadzonej przez Lutheran Orient Mission Society znajdujące się w archiwum w Luther Seminary w St. Paul w stanie Minnesota były jak dotąd wykorzystywane w niewielkim stopniu. Wyjątek stanowią archiwa prezbiteriańskie znajdujące się w Presbyterian Historical Society w Filadelfii. Dokumenty dotyczące Iranu znajdujące się w tej instytucji stanowią bardzo ważne źródło do badań przemian społecznych i kulturowych zachodzących w Iranie w XX wieku i są intensywnie wykorzystywane przez badaczy. Działalność anglikanów w Iranie pozwalają odtworzyć bogate archiwa związane z instytucjami odpowiadającymi za pracę misyjną w tym kraju, przede wszystkim Church Missionary Society. Archiwa tej organizacji znajdują się obecnie w zbiorach uniwersytetu w Birmingham. Praca Kościoła anglikańskiego w Iranie

podlegała arcybiskupowi Canterbury, stąd również w monografii wykorzystano materiały znajdujące się w Lambeth Palace Library w Londynie.

W pracy wykorzystałem ponadto zdigitalizowane dokumenty oraz zdjęcia udostępniane przez Princeton Theological Seminary Library oraz Skillman Library Lafayette College. Dodatkowo uwzględniłem materiały z brytyjskich archiwów narodowych – The National Archive w Londynie oraz dokumenty administracji brytyjskiej w Indiach – India Office Records z British Library w Londynie, a także materiały z International Institute of Social History z Amsterdamu. Dały one możliwość określenia, przynajmniej częściowo, kontekstu politycznego i społecznego warunkującego działalność i efektywność inicjatyw misyjnych. Niezwykle istotą z punktu widzenia pracy okazała się kwerenda w niewielkiej bibliotece kościoła prezbiteriańskiego w Teheranie. Znajdują się w niej wczesne druki misyjne, czasopisma oraz raporty.

Struktura pracy w znacznym stopniu odpowiada założeniom metodologicznym oraz przyjętym w pracy koncepcjom „globalnego chrześcijaństwa” oraz „historii transkulturowej”. W pierwszym rozdziale zwróciłem uwagę na archiwum misyjne jako formę gromadzenia i organizowania wiedzy oraz na konferencję misyjną dającą sposobność jej upowszechnienia. W tym rozdziale opisuję proces tworzenia wyobrażeń dotyczących Iranu oraz budowania strategii misyjnej. W kolejnych dwóch rozdziałach (rozdział drugi oraz trzeci) omawiam historyczne uwarunkowania rozwoju protestantyzmu w Iranie, dokonując podziału na okres do roku 1921 oraz na lata 1921-1941. Celem tych dwóch rozdziałów było przede wszystkim ukazanie rozwoju oraz działań partykularnych Kościołów w ujęciu historyczno-przestrzennym. Następnie – w rozdziale czwartym – charakteryzuję zależności, podobieństwa i różnice między projektami modernizowania Iranu w wersji państwowej i protestanckiej. Rozdział piąty przynosi natomiast rozważania dotyczące możliwości zawarcia unii między dwoma najważniejszymi Kościołami w Iranie – prezbiteriańskim oraz anglikańskim. Dowodzę w nim, że idea unii odpowiadała polityce ujednolicania społeczeństwa irańskiego.

Efektom reform, zmian, rozwoju sieci komunikacji, większej aktywności i mobilności Irańczyków były podejmowane przez protestantów próby utworzenia jednego wspólnego, irańskiego Kościoła protestanckiego, które, pomimo ogromnego zaangażowania reprezentantów różnych Kościołów nie powiodły się. Jednakże trwałym i skutecznym narzędziem łączenia różnych grup protestanckich stała się działalność wydawnicza. Analizę projektów wydawniczych oraz związanych z nimi działań na rzecz dystrybuowania książek wraz z tworzeniem etosu kolportera Biblii i kształtowania się praktyk czytelnich zawarłem w rozdziale szóstym. Wykorzystanie prasy drukarskiej w działalności misyjnej traktuję jako zapowiedź „protestanckiej nowoczesności”. Wraz z nią pojawiają się w przestrzeni irańskiej

szkoły misyjne, które odegrały niebagatelną rolę w kształtowaniu postaw mieszkańców Iranu oraz w konwertowaniu Irańczyków. W rozdziale siódmym przedstawiam protestanckie projekty edukacyjne w kontekście zmian wprowadzanych w szkolnictwie w okresie panowania Rezy szacha. Ostatni, ósmy rozdział przynosi rozważania dotyczące konwertytów na chrześcijaństwo. Stanowi on również próbę ukazania mechanizmów „produkowania” biografii konwertytów w kontekście globalizującej się kultury protestantyzmu ewangelikalnego.

Zaprezentowana w pracy działalność protestantów w Iranie oraz przemiany dokonujące się w protestantyzmie irańskim – uważam, że o takim możemy mówić w tym okresie – dowodzą zmian zachodzących na trzech poziomach: instytucjonalnym, ideowym i jakościowym. W czasie rządów Rezy Pahlawiego obserwujemy proces formowania się niezależnych Kościołów protestanckich w Iranie. Niezależność oznaczała wówczas przeniesienie obowiązków organizacyjnych i administracyjnych z instytucji misyjnych na lokalne społeczności. Wraz z postępującą instytucjonalizacją i uniezależnieniem się Kościołów protestanckich w Iranie obserwujemy również wzrost znaczenia lokalnych społeczności, a przy tym różnicowanie się protestantyzmu. Nie chodzi tu jedynie o podziały konfesyjne, ale o kształtowanie się protestanckich wspólnot etnicznych. Dotyczy to przede wszystkim Asyryjczyków oraz Ormian. Po pierwszej wojnie światowej obserwujemy również wzrost znaczenia konwertytów w Kościołach. Położyli oni fundament pod budowę „perskojęzycznego kościoła”.

Zmiany ideowe zasadzające się na koncepcji unii między Kościołami protestanckimi w Iranie wywołane były konfrontacją z irańskim nacjonalizmem oraz reformami społecznymi, nade wszystko zaś wiązały się one z większą mobilnością społeczną mieszkańców kraju. Dyskusja nad zjednoczeniem dotyczyła w znacznym stopniu przemian zachodzących w Iranie, który ulegał ujednoliceniu poprzez język i ubiór mieszkańców oraz podlegającą standaryzacji architekturę miejską. Działania na rzecz unii, choć istotne z punktu widzenia formalnego, społecznego i kulturowego, nie przyniosły spodziewanych rezultatów, dowodząc tym samym rozwarstwienia protestantyzmu zinterioryzowanego odmiennie przez różne grupy etniczne. W latach panowania Rezy Pahlawiego zmienił się nie tylko charakter i koncepcja pracy misyjnej, ale również percepcja misjonarzy i ich tożsamość misyjna. Modyfikacji uległy sposoby oddziaływania na mieszkańców Iranu wynikające z wykorzystania nowych technologii.

Zmiany jakościowe zachodzące w protestantyzmie wydają się istotne zwłaszcza ze względu na pojawienie się lokalnych i niezależnych społeczności składających się w dużej mierze z konwertytów. Nie oznaczało to bynajmniej umasowienia protestantyzmu – konwersje religijne były wciąż niezwykle rzadkie. Niemniej konwersje na protestantyzm powodowały

konieczność negocjowania tożsamości, asymilowania tego, co irańskie, narodowe z transnarodową kulturą protestantyzmu. Oznaczały one również konieczność redefiniowania chrześcijaństwa i dopasowywania go do zmieniających się warunków lokalnych, a zatem jego kulturowego odtwarzania i reprodukowania w rzeczywistości irańskiej. W tym aspekcie początki procesu iranizacji protestantyzmu, jaki zauważamy w latach panowania Rezy szacha, wydają się niezwykle istotne dla dalszego rozwoju Kościołów protestanckich w Iranie. Są one odpowiednikiem szerszych procesów zachodzącym w tym czasie w protestantyzmie globalizowanym lokalnie w różnych częściach świata.

Znaczenie zaprezentowanych w pracy opisów i analiz w badaniach religioznawczych polega przede wszystkim na próbie historyczno-kulturowej eksploracji fenomenu „chrześcijaństwa globalnego”. Przy czym podejście globalne, o czym przekonuję w pracy, zasadza się na próbie redefiniowania chrześcijaństwa, jego de-europeizacji i de-kolonizacji, a tym samym na podkreśleniu roli i znaczenia lokalnych, rdzennych, nieeuropejskich społeczności globalizujących chrześcijaństwo w sposób oddolny i niezależny od dawnych euroatlantyckich centrów misyjnych. W tym sensie przedstawienie protestantyzmu w Iranie w okresie gwałtownych przemian społeczno-politycznych, rozwoju nacjonalizmu, odgórnej modernizacji może służyć jako punkt wyjścia do szerszych badań o charakterze porównawczym poświęconych strategiom adaptacji i asymilacji protestantyzmu w kulturach pozaeuropejskich.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

5.1. Publikacje naukowe

Powstanie monografii *Apostołowie nowoczesności. Protestantyzm w Iranie w okresie autorytarnej modernizacji* wynikało pośrednio z prowadzonych badań w ramach projektu badawczego finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (projekt *Irańscy chrześcijanie wobec rewolucji islamskiej 1979 roku*, NCN nr UMO-2013/11/B/HS1/03962, program OPUS-6), poświęconego chrześcijanom w czasie rewolucji islamskiej w Iranie. Projekt realizowany był w latach 2014-2017. Chociaż tematyka dotyczyła rewolucji islamskiej, to zgromadzony podczas kwerend materiał okazał się niezwykle interesujący, bogaty, a przy tym ważny dla zrozumienia sposobów kategoryzowania protestantów w Iranie w okresie poprzedzającym rewolucję. Pozwolił on jednocześnie odtworzyć proces kształtowania się niezależnych protestanckich wspólnot sięgających czasu panowania Rezy Pahlawiego (1921-1941).

Bezpośrednim jednak rezultatem prowadzonych wówczas badań była praca zatytułowana *Prayer and Protest. The Protestant Communities in Revolutionary Iran* (UNUM, Kraków 2017). Jej głównym celem było rozpoznanie sytuacji społeczności protestanckich w czasie rewolucji. Punktem wyjścia stał się natomiast postulat Charlesa Kurzmana dotyczący badania postaw wobec wydarzeń określonych „retroaktywnie” jako rewolucja, a zatem badania „życiowych doświadczeń” w czasie wydarzeń rozgrywających się w Iranie w latach 1978-1979. „Życiowe doświadczenia” odtwarzam korzystając przede wszystkim z raportów oraz listów powstałych w czasie rewolucji oraz wspomnień pisanych już po rewolucji, pozwalających rekonstruować zmieniającą się optykę chrześcijan wobec rzeczywistości irańskiej lat 1978-1979 a także umożliwiającą przedstawienie konsekwencji, jakie rewolucja miała dla prób definiowania i redefiniowania tożsamości religijnej mieszkańców kraju.

Głównym tematem pracy uczyniłem „rewolucję” i na niej zogniskowałem treść poszczególnych rozdziałów, prezentując w nich sytuację protestantów przed rewolucją islamską, w czasie jej trwania oraz w rzeczywistości porewolucyjnego Iranu. „Rewolucję” potraktowałem jednak bardzo szeroko nawiązując w pierwszej kolejności do terminu „constructive revolutions” wprowadzonego przez amerykańskiego misjonarza Samuela Jordana w latach trzydziestych XX wieku. Koncepcja ta odnosi się przede wszystkim do autostereotypu misjonarzy pracujących w Iranie, którzy określali się mianem „inżynierów nowoczesności”. Następnie odnoszę się do rewolucji jako wydarzenia nieprzewidywalnego i dynamicznego „unpredictable revolution”, rewolucji, która w 1978 roku zaskoczyła Irańczyków. Ukazuję zmienne postawy chrześcijan wobec nowego porządku społeczno-politycznego. Konsekwencją przemiany sfery publicznej oraz politycznej były – jak je określám w pracy – codzienne chrześcijańskie rewolucje „everyday revolutions”. Konwersje religijne potraktowałem jako sprzeciw wobec oficjalnego dyskursu, swoistą formę protestu. Starałem się dowieść, że wybór chrześcijaństwa dokonywany przez Irańczyków stanowi w istocie reprodukcję wzorów rewolucyjnych zasadzających się na sprzeciwie wobec różnych form opresji oraz gloryfikację idei męczeństwa.

Za istotne w pracy uważam ukazanie zmian tożsamościowych zachodzący wśród Irańczyków, zwłaszcza wśród tych, dla który protestantyzm stał się religią wyboru. Rewolucja silnie wpłynęła na sposoby conceptualizowania tożsamości chrześcijan poprzez odwołanie do kategorii językowych – „masihijan-e farsi-zaban” (perskojęzyczni chrześcijanie). Tym samym również rozmyciu uległy identyfikacje i granice konfesyjne na rzecz afirmacji wspólnej irańskiej tożsamości protestanckiej.

Książka *Prayer and Protest* może być uznana za kontynuację (jeśli uwzględnimy podjętą tematykę, a nie czas powstania pracy) zawartych w monografii *Apostołowie nowoczesności* tematów poświęconych protestantyzmowi w dwudziestowiecznym Iranie.

Problematyka związana z protestantyzmem – szerzej z przemianami w obrębie chrześcijaństwa w Iranie – w kontekście transformacji społeczno-kulturowych oraz politycznych wyznacza niewątpliwie najważniejszy obszar prowadzonych przeze mnie badań po uzyskaniu stopnia doktora. Dotyczą one jednak szeregu częściowych studiów poświęconych:

- Kościołom protestanckim w Iranie (szerzej na Bliskim Wschodzie);

Wśród nich na wyszczególnienie zasługują badania poświęcone chrześcijaństwu pentekostalnemu w Iranie (*Apostolskie dziedzictwo. Początki chrześcijaństwa zielonoświątkowego w Iranie (1908–1916)*, „*Studia Religioologica*” 46/ 1, 2013, s. 71-84.) oraz na Bliskim Wschodzie (*Misje zielonoświątkowe na Bliskim Wschodzie: geneza i wczesny rozwój*, „*Rocznik Teologiczny*” 58/3, 2016, s. 415-437) w okresie formowania się ruchu zielonoświątkowego, a także teoretyczne ujęcie historii i misji w ruchu zielonoświątkowym (*Historiografia pentekostalna i postkolonializm. przewartościowania i reinterpretacje*, „*Rocznik Teologiczny*” 59/3, 2017, s. 527-548).

- chrześcijanom tradycji wschodniosyryjskiej;

W tym nurcie badań mieszczą się artykuły: *Payām-e Āšuriyān – the Assyro-Chaldean publications in the Persian language in post-revolutionary Iran*, „*Orientalia Christiana Cracoviensia*” 2, 2010, s. 93-99 oraz *Zanikająca społeczność. Katolicki Kościół Chaldejski w Iranie po rewolucji irańskiej 1979 roku*, „*Teologia i Człowiek*” 4, 2017, s. 243-262, a także przygotowany wspólnie z Pauliną Niechciał artykuł *Zaratusztrianie i Asyryjczycy w okresie rewolucji konstytucyjnej w Iranie (1905-1911)*, „*Przegląd Orientalistyczny*” nr 3-4, 2017, s. 68-86. W kontekście badań dotyczących chrześcijan bliskowschodnich szczególnego znaczenia nabierają analizy poświęcone relacjom z innymi grupami wyznaniowymi oraz etnicznymi. Problematykę relacji kurdyjsko-asyryjskich na tle przemian politycznych na Bliskim Wschodzie po zakończeniu I wojny światowej podejmuję w artykule: *Kurdyjskie i asyryjskie projekty niepodległościowe w kontekście konferencji paryskiej 1919-1920: transkulturowa historia Kurdystanu* [w:] *Kurdystan. Perspektywy badawcze*, red. M. Hałaburda, M. Rzepka, Scientia Plus, Kraków 2018, s. 75-126.

- dialogowi chrześcijańsko-muzułmańskiemu;

Wywołane powyżej zagadnienie relacji między chrześcijanami (Asyryjczykami) a muzułmanami (Kurdami) wpisuje się niewątpliwie w szerszy kontekst relacji, tożsamości, przynależności, tworzenia stereotypów, czy w końcu polityki wyznaniowej. W odniesieniu do Iranu próbuję umieścić kategorię dialogu międzyreligijnego w przestrzeni politycznej, dowodząc, że stanowi on użyteczny element prowadzenia działań dyplomatycznych (artykuł *Przebudzenie muzułmańskie a świat chrześcijański. Pragmatyka dialogu międzyreligijnego w porewolucyjnym Iranie*, „Teologia i człowiek” 35/3, 2016, s. 201-217).

Prowadzone przeze mnie badania będące podstawą napisania pracy doktorskiej *Językowe i kulturowe aspekty przekładu Biblii na języki irańskie – perski, kurdyjski* (2008), zmienionej, poprawionej i opublikowanej w 2011 roku pt. *Językowe i kulturowe aspekty przekładu Ewangelii na język perski* (Wydawnictwo UPJPII, Kraków) miały charakter filologiczny. Dotyczyły one zagadnień związanych z przekładem Biblii, dotyczyły również problematyki języka religijnego. Rozpoczęte wówczas badania nad tekstami przekładów wciąż kontynuuję, obecnie jednak koncentruję się bardziej na znaczeniu Biblii w protestantyzmie misyjnym. Interesuje mnie nie tylko filologiczny aspekt przekładu, lecz także sposoby działania poprzez tekst biblijny, tworzenie wspólnoty czytelników oraz konstruowanie za pomocą tekstu wspólnot protestanckich w społecznościach bliskowschodnich, zwłaszcza zaś wśród Kurdów. Studia poświęcone Kurdom, interakcjom kurdyjsko-chrześcijańskim, działalności protestantów wśród Kurdów, Biblii w języku kurdyjskimi stanowią istotą część realizowanych przeze mnie badań. Artykuły dotyczące Kurdów oraz przekładów Biblii na język kurdyjski tworzą odrębny i spójny tematycznie cykl publikacji.

Zapowiedzią badań związanych z kulturowym wymiarem translacji biblijnych na język kurdyjski był artykuł *Protestants among Kurds and some problems of translation of the Bible into Kurdish in the 19th century*, „Orientalia Christiana Cracoviensia” 1, 2009, s. 87-94 (artykuł ukazał się również w tłumaczeniu na język kurdyjski: *Protestantên di nav Kurdan de û çend problemên wergerên Kurdi yên Încîlê di sedsala 19em de* “Nûbihar. Kovara çendî hunerî edebî” 2015, vol. 133, s. 77-81). Jednak pełne rozwinięcie tematu dziewiętnastowiecznych przekładów Biblii w ujęciu historii kulturowej przedstawiłem w pracy zatytułowanej *Konfesyjność przekładu. Kulturowa historia przekładów Biblii* (Wydawnictwo UPJPII, Kraków 2013).

Wykorzystując nakreślone przez historię kulturową spektrum badawcze traktuję przekład zarówno jako proces, jak i gotowy produkt. Przez proces rozumiem emocjonalne, ale

również ideologiczne przygotowanie do pracy, które warunkowało podejście do samej czynności przekładania, ta bowiem stała się częścią praktyki misyjnej. Gotowy produkt, w tym wypadku przetłumaczona Biblia lub jej fragment, wywoływały określone reakcje, oddziaływała na sposoby czytania i interpretowania takiego tekstu. Uznałem przy tym, że praktyki czytelnicze oraz sposoby interpretacji Biblii w równym stopniu należą do całościowej historii kurdyjskich przekładów. W pracy przedstawiłem w ujęciu chronologicznym poszczególne projekty tłumaczeniowe wraz z prezentacją tych misji, które za nie odpowiadały, czyli Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego, Misji z Bazylei oraz amerykańskiej rady misyjnej American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) z którą współpracowali Ormianie protestanci.

Kulturotwórczą rolę tekstu przekładu wśród Kurdów omawiam w artykule: *Text, Religion, Society. The Modern Kurdish Bible Translations in the Context of the Socio-Political Changes in Kurdistan* [w:] *Religious Minorities in Kurdistan: Beyond the Mainstream*, red. Kh. Omarkhali, Series: Studies in Oriental Religions, vol. 68, Harrassowitz, Wiesbaden 2014, s. 353-370. (tekst ukazał się także w przekładzie na język turecki: *Metin, Din, Toplum. Kürdistan'da Sosyo-Politik Değişimler Bağlamında Kutsal Kitap Çevirieleri* [w:] *Kürdistan'da Dini Azınlıklar: Ana-akının dışında kalanlar*, Avesta, Istanbul 2014, s. 503-526).

Przekłady Biblii na język kurdyjski eksploruję odwołując się również do teorii postkolonialnej (artykuł *Translation, Power and Domination. The Postcolonial Explorations of the Bible in the Kurdish Context* [w:] *Rediscovering Kurdistan's Cultures and Identities. The Call of the Cricket*, red. J. Bocheńska, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2018, s. 187-212).

Nieco innym nurtem badawczym, choć niezwykle istotnym, pozostaje kultura i polityka Islamskiej Republiki Iranu oraz Afganistanu. Przede wszystkim zaś polityka zagraniczna (artykuł *Polityka zagraniczna Islamskiej Republiki Iranu* [w:] *Wprowadzenie do polityki zagranicznej muzułmańskich państw Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej*, red. A. Solarz, M. Woźniak-Bobińska, Scholar, Warszawa 2018, s. 198-221) oraz miejsce religii w polityce państwa (artykuł *Hadżdż i dżihad. Wpływ islamu na politykę zagraniczną Afganistanu po 2001 roku* [w:] *Religia a współczesne stosunki międzynarodowe*, red. B. Bednarczuk, Z. Pasek, P. Stawiński, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Kraków 2010, s. 215-225).

5.2. Projekty badawcze i współpraca naukowa

Wspomniane powyżej perspektywy badawcze: protestantyzm, chrześcijaństwo wschodniosyryjskie, kultura i społeczeństwo w Iranie, misje protestanckie wśród Kurdów oraz

przekłady Biblii na język kurdyjski odpowiadają w dużej mierze realizowanym przeze mnie projektom badawczym.

Projekt *Irańscy chrześcijanie wobec Rewolucji Islamskiej 1979 roku*, którego byłem kierownikiem, stanowił doskonałą możliwość przeprowadzenia badań wśród Irańczyków konwertytów na chrześcijaństwo (głównie poza Iranem, w Turcji, Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych), dał możliwość przeprowadzenia wywiadów z aktywistami irańskimi, pastorami, księżmi, biskupami. Nade wszystko umożliwił nawiązanie kontaktów z badaczami reprezentującymi europejskie i amerykańskie ośrodki badawcze. Wśród nich przede wszystkim należy wymienić archiwum i instytucję badawczą Flower Pentecostal Heritage Center znajdującą się w Springfield w stanie Missouri, związaną z Assemblies of God. Korzystam zarówno z materiałów (czasopisma, raporty, zdjęcia) jak również z „sieci” naukowców związanych z badaniami światowego pentekostalizmu. Dostrzegam znaczenie tej instytucji w moich badaniach przede wszystkim w kontekście konkretyzowania przedmiotu badawczego – ruchu zielonoświątkowego w Iranie, rozwoju pentekostalizmu wśród Asyryjczyków, migracji Asyryjczyków do Stanów Zjednoczonych, czy w końcu „orientalizmu zielonoświątkowego”. Udział we wspomnianych powyżej „sieciach” bardziej formalnych (Society of Pentecostal Studies) lub mniej (jak GloPent European Research Network on Global Pentecostalism) traktuję jako możliwość wymiany myśli w przestrzeni konferencyjnej i dyskusyjnej, wstęp do inicjatyw i dalszych projektów.

Niezwykle istotny i twórczy w kontekście badań dotyczących Iranu był dla mnie udział w projekcie kierowanym przez prof. Annę Krasnowolską *Manifesty literackie i doktryny polityczne we współczesnym Iranie* (jej rezultatem była praca: *Irańskie drogi do nowoczesności. Projekty. Idee. Manifesty*, red. A. Krasnowolska, R. Rusek-Kowalska, M. Rzepka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014). Realizacja zadań w projekcie dała mi możliwość przeprowadzenia kwerend oraz badań w International Institute of Social History w Amsterdamie a także w bibliotece School of Oriental and African Studies w Londynie.

Projekt *„Jak uczynić głos słyszalnym?” Ciągłość i przemiany kurdyjskiej kultury i rzeczywistości społecznej w perspektywie postkolonialnej*, kierowany przez dr Joannę Bocheńską poza możliwościami związanym z przeprowadzeniem kwerend (The National Archives w Londynie, British Library, archiwa Church Missionary Society, i inne) silnie wpłynął na przyjętą przeze mnie w wielu artykułach perspektywę postkolonialną w badaniach dotyczących chrześcijaństwa, misji protestanckich, Biblii.

5.3. Działalność dydaktyczna i popularyzatorska

Istotną część mojej aktywności zajmuje dydaktyka oraz działalność popularyzatorska. Prowadzone przeze mnie zajęcia w Instytucie Orientalistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Instytucie Historii Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie oraz Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu Uniwersytetu Jagiellońskiego dotyczyły przede wszystkim zagadnień związanych z historią Bliskiego Wschodu, historią kultury, oraz z relacjami chrześcijańsko-muzułmańskimi. Za ważne zarówno ze względu na podjętą tematykę, jak również wpływ na uszczegółowienie moich badań uznaję wykłady monograficzne prowadzone przeze mnie w Instytucie Historii UPJPII: „Kościół anglikański wobec chrześcijaństwa orientального i islamu: spotkania, konfrontacje (XIX-XX wiek)” oraz „Iranian Christians in the time of the revolution”, a także wykłady prowadzone w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ: „Mniejszości religijne i etniczne w Iranie wobec Rewolucji Islamskiej” oraz „Relacje irańsko-amerykańskie: religia, rywalizacja, rewolucja”.

Zagadnienia związane z Iranem, mniejszościami religijnymi w tym kraju, chrześcijanami na Bliskim Wschodzie staram się upowszechniać w formie wykładów, prelekcji, a także poprzez uczestnictwo w panelach dyskusyjnych, w audycjach radiowych, jak również w postaci artykułów (*Być chrześcijaninem i pozostać Irańczykiem*, „Znak” 723, wrzesień 2015; *Kurdyjskie marzenia o niepodległości*, „Znak” 755, kwiecień 2018) oraz recenzji (*Prawda pisania. O książce Samar Yazbek Przeprowadź. Moja podróż do pękniętego serca Syrii*, „Nowa Europa Wschodnia,” 3-4, 2016; *W głąb irańskiej duszy. O książce Hoomana Majda Ministerstwo Przewodnictwa uprasza o niezostawanie w kraju*, „Nowa Europa Wschodnia”, 5, 2015).

Marcin Rybka

Kraków, 8 marca 2019 r.